

УДК 379.81(477)(09)

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Максютов Андрій, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри географії та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-5486-634X

E-mail: andriy.maksyutov@udpu.edu.ua

У статті теоретично обґрунтовано історико-педагогічні аспекти становлення та розвитку позашкільної освіти України, що дозволяє визначити перспективи її розвитку в умовах модернізації системи освіти та збереження кращих традицій і створення сучасних стандартів позашкільної освіти. Встановлено, що в сучасних умовах діяльність закладів позашкільної освіти є актуальним засобом формування позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності молоді. Доведено, що позашкільна робота є неформальною паралельною освітою, спроможною швидко й мобільно реагувати на зміни в соціальному середовищі.

Ключові слова: наукова проблема; педагогічне явище; освіта та виховання; якість освіти; суспільні умови; вільний вибір; позашкільна освіта; зміст позашкільної освіти; заклад позашкільної освіти; учнівська молодь.

HISTORICAL CONTEXT OF ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF EXTRACURRICULAR EDUCATION IN UKRAINE

Maksiutov Andrii, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Geography and Methods of Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-5486-634X

E-mail: andriy.maksyutov@udpu.edu.ua

The author theoretically substantiates the historical and pedagogical aspects of the formation and development of extracurricular education in Ukraine. The prospects of its development under the conditions of modernizing the education system, preserving the best traditions and creating modern standards of extracurricular education are determined. The author found out that in modern conditions of development of the national system of education, the activity of extracurricular education institutions is an actual means of positive motives formation of educational and cognitive activity of youth.

The article sketches out extracurricular work as an organized pedagogical activity, that has a pronounced specificity of influence in comparison with other means of education and certain advantages, which include voluntary participation of young people in extracurricular activities, their differentiation by interests and inclinations, and individual approach.

It is clarified and substantiated that the system of extracurricular education performs significant tasks aimed at meeting the needs of children for cognition and creativity; acquisition, deepening and expansion of youth competencies, satisfaction and development of their interests and abilities in free time; formation of worldview and system of value orientations, national-patriotic education; identification, support and development of gifted and talented children; physical, emotional and intellectual development of personality.

The perspective problems that will be solved during the implementation of this research and the practical significance of solving this problem for the educational sphere are revealed. The findings confirm that the current scientific problem is not only the disclosure of the content of extracurricular education as a social phenomenon but also the verification of the continuous educational process, where extracurricular educational institutions provide children with broad and unconventional opportunities to improve mental health.

Keywords: *scientific problem; pedagogical phenomenon; education and upbringing; quality of education; social conditions; free choice; extracurricular education; content of extracurricular education; extracurricular education institution; student youth.*

Позашкільна освіта учнівської молоді належить до нового педагогічного феномена для української освіти й одночасно має багаторічну історію свого становлення та розвитку. Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» позашкільну освіту створено на базі позашкільних установ та закладів із накопиченим ними потенціалом, з усіма перевагами, недоліками, проблемами, суперечностями, традиціями та інноваціями [14].

Сучасна позашкільна освіта учнівської молоді тісно пов'язана із суспільними умовами, в яких вона формувалася й існує сьогодні, а аналіз вкрай суперечливих тенденцій її розвитку дозволяє своєчасно ідентифікувати нові перспективні можливості у розв'язанні завдань модернізації української системи освіти.

Дослідження сучасної системи позашкільної освіти України сьогодні є надзвичайно актуальним та важливим напрямом у зв'язку з:

1. Необхідністю здійснення теоретичної, узагальнювальної рефлексії педагогічного феномена позашкільної освіти учнівської молоді як цілісного педагогічного явища з метою виявлення його сутності, уточнення структури, характеру та властивостей в історичній динаміці;
2. Потребою в отриманні, оцінці якості та практичному використанні накопиченого історичного досвіду для вдосконалення сучасної системи позашкільної освіти учнівської молоді [14].

Цим і пояснюється науковий інтерес до зазначеної проблематики в сучасних умовах реформування української системи освіти.

Метою дослідження є аналіз історико-педагогічного становлення та розвитку позашкільної освіти учнівської молоді в Україні.

Сучасні теоретико-методологічні аспекти позашкільної освіти висвітлені у працях: В. В. Вербицького (компетентнісний підхід у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу); Л. М. Бондар (вища освіта України в умовах трансформації суспільства); А. Е. Бойко (додакова освіта: історія та сучасність); А. В. Корнієнко (зміст підготовки педагога закладу позашкільної освіти до етнокультурного виховання учнів); Т. М. Кречотіна (формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей); О. В. Литовченко (виховний та соціально-педагогічний потенціал позашкільних навчальних закладів); О. П. Липецького (реалізація компетентнісного підходу в гуртках науково-технічного та дослідницько-експериментального напрямів позашкільної освіти); Н. В. Перепелиці (ефективність діяльності єдиного позашкільного простору в контексті модернізації освіти); Г. П. Пустовіта (позашкільна освіта та виховання в Україні у векторах сучасного розвитку); Н. Ю. Сидоренко (методологічні основи навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі); Л. В. Тихенко (педагогічні засади

організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні); Т. І. Сущенко (позашкільна педагогіка: теорія, історія, практика); Л. А. Яременко (позашкільна освіта: проблема визначення) та інші.

Появу позашкільної освіти в Україні різні фахівці відносять до різних дат. Одні співвідносять її появу із відкриттям у 30-х роках XVIII століття в Шляхетському кадетському корпусі літературного гуртка, вихованці якого видавали журнал «Бездіяльний час, на користь вжито». Інші пов'язують з ініціативою передової інтелігенції (головним чином різночинної студентської молоді) у середині XIX – початку XX століття зі створення недільних шкіл, бібліотек та читалень – перших прообразів позашкільних установ, які створювалися на громадські або приватні кошти та не входили в державну систему освіти [3].

Маючи в своєму розпорядженні цю інформацію, важливо розуміти, що діяльність позашкільних закладів освіти спочатку була спрямована на розробку і реалізацію демократичних програм, що розширювали можливості нижчих верств населення (спочатку дорослих, а потім – учнівської молоді) та надавали можливість отримання необхідної для життя елементарної освіти.

Друга половина XIX століття відрізняється бурхливим розвитком суспільно-педагогічної думки в Україні, що характеризується різноманітністю напрямів наукових досліджень у педагогічній галузі та впливом педагогічних теорій на характер дитячих установ та їхнє освітнє життя. На думку М. В. Богуславського [2, с. 182], світогляд українського педагогічного співтовариства цього періоду зводився до наступних принципів:

- добровільність учнів у виборі видів діяльності у межах вільного часу;
- особистісно і соціально значимий характер будь-якого виду діяльності;
- опора на ініціативу та самодіяльність учнів;
- інтелектуальний зміст занять з використанням ігрових методів;
- стимулювання прояви учнями допитливості, активності, цілеспрямованості;
- чітка організація систематичних занять відповідно до розкладу (гуртки, студії, секції, клуби тощо);
- масовість (охоплення якнайбільшої кількості учнів видами виховної роботи);
- облік індивідуальних та вікових особливостей та можливостей учнів, із прагнень та інтересів;
- взаємозв'язок і наступність усіх видів виховної роботи.

Очевидно, що реалізація цих принципів можлива лише в педагогічному середовищі, де домінує право дитини на вільний вибір, самовизначення та творчий пошук.

До початку XX століття Україна володіла досвідом організації діяльності дитячих клубів, спортивних майданчиків, літніх оздоровчих колоній, головне завдання яких полягало в розвитку особистості дитини, надання їй допомоги у виборі занять за вподобаннями та створенні умов для організації змістовного дозвілля: дитячий клуб «Сетлемент» (1906 р.), товариство «Дитяча праця та відпочинок» (1090 р.), колонія «Бадьоре життя» (1911 р.) тощо [3].

Першими пропагандистами й дослідниками позашкільної освіти, що поклали початок її теоретичному осмисленню, стали педагоги та громадські діячі:

П. П. Блонський [1], К. Н. Венцель [5], А. У. Зеленко [7], В. И. Чарнолуський [18], П. Ф. Лесгафт [10], А. В. Луначарський [11], Е. Н. Мединський [13], А. А. Фортунатов [17], К. Д. Ушинський [16], Л. К. Шлегер [20], С. Т. Шацький [19] та інші, які внесли неоціненний вклад у теорію та практику розвитку освіти на принципово новій основі, яка передбачала повагу особистості, облік її інтересів при вільному виборі занять на добровільній основі та створення умов для змістовного і корисного дозвілля.

Першою теоретичною розробкою цієї проблематики стала книга В. П. Вахтерова «Позашкільна освіта народу» (1896 р.), у якій він досліджував розвиток індивідуальних властивостей особистості на основі її власного прагнення, вибору і розумної організації (вільна школа, вільне виховання учнівської молоді) [4, с. 75].

Результатом наукового доробку В. І. Чарнолуського є не тільки нормативні основи, інструкції, правила, а й списки різноманітних просвітницьких товариств, бібліотек, музеїв та всіх інших установ, які задовольняли освітні запити населення [18, с. 321].

Особливе місце серед дослідників позашкільної освіти займає К. Н. Венцель – відомий теоретик вільної школи і вільного виховання, що вірив у творчі сили дитини. Відкидаючи стару школу, він наполягав на організації таких освітніх установ, де дітям надавалась би повна свобода самостійного розвитку [3]. Своєрідним прообразом установи позашкільної освіти учнівської молоді можна вважати організований ним у 1906 р. «Будинок вільної дитини», де основний наголос робився на працю та моральне виховання [5, с. 149].

Створена К. Н. Венцелем «Декларація прав дитини» є прообразом сучасної парадигми позашкільної освіти учнівської молоді, де молодь володіє правом на безкоштовне виховання та освіту, відповідно до її індивідуальності: на вибір вихователів, на свободу та повагу з боку однолітків та педагогів [21, с. 199].

Питання принципів свободи та права вільного вибору висвітлено у науковому доробку В. П. Вахтерова [3], де зазначається, що здійснення свободи в розвитку індивідуальних здібностей молоді передбачає чітку організацію та вибір необхідних методів, прийомів та засобів виховання [4, с. 75]. Саме ця ідея про вільний вибір та право дитини є пріоритетною для сучасної позашкільної освіти учнівської молоді.

Видатний педагог П. П. Блонський вважав, що побудувати педагогічний процес не можна без знання вікових та індивідуальних можливостей учнівської молоді, поваги до особистості дитини, її потреб, інтересів та дотримання двох головних принципів – поетапного, послідовного розвитку та цілісного сприйняття вихованців. Отже, першочергове значення належить педагогічному забезпеченню розвитку здатності людини до розумової самоосвіти, морального самовизначення, а вже потім – до вироблення його характеру та сильної волі [1, с. 164].

Цілком очевидно, що ці педагогічні ідеї та принципи є фундаментом сучасної позашкільної освіти учнівської молоді, головне призначення якої – мотивація дитини до пізнання та творчості.

Після Жовтневої революції позашкільні установи були зорієнтовані на просвітницьку діяльність, їм відводилась роль центрів соціалістичної культури та суспільно-політичного життя, у яких все організовувалося на самодіяльних трудових засадах, принципах наочності й доступності з урахуванням місцевих умов. Працювали гуртки, читальні, майданчики для ігор, клуби, позашкільні братства, кооперативи,

просвітницькі товариства, територіальні союзи тощо [3].

Теорія позашкільної освіти у 20–30-ті роки ХХ ст. розвивалася у працях Б. В. Всесвятського [6] (дослідницький підхід до природи та життя); Н. К. Крупської [9] (організація позашкільної роботи та її зв'язок зі школою); А. С. Макаренка [12] (соціально-педагогічні аспекти позашкільного виховання); Е. І. Мединського [13] (теорія позашкільної освіти як освіти протягом усього життя); С. Т. Шацького [19] (формування дитячого колективу та дитячого середовища).

Для визначення концептуальних основ позашкільної освіти учнівської молоді мають принципове значення дослідження С. Т. Шацького щодо феномена дитинства, специфіки дитячого середовища та такої її складової, як гра. С. Т. Шацький приділяв велику увагу фактору «особливого середовища» навчання й виховання та його ефективного використання [19, с. 236]. На жаль, організація й оптимальне забезпечення простору вільного вибору, здатного охопити не тільки потреби та здібності учнівської молоді, а й бути готовим до розширення, реформування, поглиблення відповідно до динаміки індивідуального розвитку дитини, що являє собою складну проблему і для сучасної позашкільної освіти учнівської молоді [3].

С. Т. Шацький наголошував на необхідності розробки нових програм для проведення занять із дітьми за основними видами діяльності [19, с. 236]. По суті, він визначив проблему розробки програми позашкільної освіти учнівської молоді, яка не може бути ідентична шкільній програмі.

Спочатку побудоване на добровільності, позашкільне виховання несло в собі потенціал до самореалізації людини в різних сферах буття, що не було втрачено і надалі, коли позашкільні установи стали державними й надавали учням можливості вибору різного роду занять. Головне їхнє призначення – політична пропаганда, культурно-освітня робота в інтересах зміцнення радянської влади, комуністична агітація, допомога дитячим організаціям тощо. Така, далеко не безперечна, установка визначила призначення діяльності позашкільних установ на наступні роки.

У кінці 30-х років ХХ століття позашкільні установи були зорієнтовані на просвітницьку діяльність та ідейно-політичну пропаганду, їм відводилась роль центрів громадського життя, соціалістичної культури, їхня діяльність будувалася на самодіяльних трудових засадах і принципах наочності й доступності з урахуванням місцевих умов, колективної гри тощо [3].

Важливу роль у визначенні змісту позашкільної роботи мала наукова діяльність Н. К. Крупської. Основними принципами цієї роботи вона вважала: позашкільна робота не повинна бути продовженням шкільного навчання; вона повинна охоплювати всі верстви учнівської молоді; позашкільний працівник повинен будувати свою роботу так, щоб вона розвивала індивідуальність дитини й формувала вміння жити в колективі, бути колективістом; всіляко розвивати ініціативу учнівської молоді, допомагати їм в їхній творчій роботі, максимально використати гру; участь у гуртках має бути добровільною; необхідна диференціація дитячих інтересів, сприяння підлітку у виборі професії [9, с. 207].

Клуби були центрами суспільно-політичного виховання школярів. На їхній базі створювались позашкільні братства, кооперативи і просвітницькі товариства тощо. Але при цьому діяльність позашкільних установ була прив'язана до школи [9, с. 207].

Надзвичайно важливими є педагогічні погляди К. Д. Ушинського, який вважав,

що одне з основних завдань учителя – розвивати у молоді бажання та здатність самостійно набувати нових знань [16, с. 774].

Стратегічне призначення позашкільного виховання та його допоміжну роль щодо школи визначила Н. К. Крупська. Теза «в допомогу школі» міцно закріпилася у свідомості професійного співтовариства. Пов'язана з цим інструктивно-методична робота поширювалася на піонерську і комсомольську організації. Але ця цільова установка ніколи не була реалізована в повному обсязі. Позашкільна робота служила цілям піонерського руху і при цьому виконувала нові, не менш значимі завдання [9, с. 207].

Позашкільні установи забезпечували діяльність рад піонерських організацій, піонерських штабів, шкіл піонерського активу, університетів старших піонерських вожатих, здійснювали підготовку піонерів-інструкторів, проводили піонерські паради, туристські зльоти піонерських загонів тощо. Але піонерська організація не була основним суб'єктом організації життєдіяльності позашкільних установ. Органи управління народною освітою не погоджували організовану ними навчально-гурткову діяльність з місцевим бюро юних піонерів (радами піонерських організацій) [3].

Великої шкоди позашкільним установам завдала Друга світова війна, але навіть у таких важких умовах у країні продовжували діяти близько тисячі позашкільних установ, які вели серйозну роботу зі створення оборонних гуртків, столярних і слюсарних майстерень, залів та музеїв бойової і трудової слави героїв війни. У цей період великого поширення набув тимурівський рух, у межах якого виховувалися кілька поколінь молоді. Більшість сучасних педагогів вважають, що це був геніальний соціальний проект, реалізований дітьми в роки війни.

У повоєнні роки зверталася увага органів народної освіти, керівників шкіл та вчителів на недооцінку величезного значення позакласної та позашкільної роботи у справі навчання і виховання учнівської молоді, що виявилось у відсутності уваги до підбору кваліфікованих кадрів позашкільних працівників, слабку організацію вивчення й узагальнення передового досвіду, повільне відновлення довоєнної мережі позашкільних дитячих установ, відсутності турботи про їхнє матеріально-господарське забезпечення [3].

У кінці 50-х початку 70-х рр. ХХ ст. виховна робота помітно активізувалася. Яскраво виражена патріотична спрямованість позашкільної роботи змінилася надмірною парадністю, переважанням масових форм, зниженням ролі клубної, гурткової та індивідуальної роботи за інтересами. З'явилася практика запису в гуртки тільки за рекомендаціями зі шкіл від класного керівника або ради піонерської дружини. Недостатньо чітко виконувалися інструктивно-методичні функції, спостерігалось надмірне захоплення масовими заходами, що відволікали школярів від навчання. Позашкільні установи цього періоду – ідеологічні організації, що реалізовували принципи комуністичного виховання. Принципами позашкільної освіти виступали: масовість і загальнодоступність занять на основі добровільного об'єднання учнівської молоді за інтересами; особистісно і соціально значимий характер будь-якого виду діяльності; стимулювання прояви учнями допитливості, активності, цілеспрямованості; чітка організація систематичних занять відповідно до розкладу; масовість; облік індивідуальних та вікових особливостей та можливостей учнів, із прагнень та інтересів [8, с. 139].

Характерною особливістю роботи гуртків радянського періоду було їхнє

ретельне педагогічне інструментування. Фахівці різних галузей знань створили понад 200 програм для гуртків, які були рекомендовані Міністерством освіти СРСР для роботи в школах і позашкільних установах. Одночасно були підготовлені науково обґрунтовані методики гурткової роботи, рекомендації їхніх керівникам з питань застосування експерименту, лабораторних і практичних занять, участі школярів у наукових експедиціях тощо. До керівництва гуртками залучалися науковці, студенти та викладачі вишів, представники технічної та творчої інтелігенції [3].

Визнаним класиком теорії позашкільної освіти вважається Е. Н. Мединський, який провів серйозну роботу з аналізу та узагальнення практики суспільно-просвітницької діяльності, визначив сутність та цілі позашкільної освіти, характеризуючи її як педагогічну практику, яка істотним чином впливає на формування особистісних якостей людини впродовж всього її життя. Він сформулював основні принципи його організації: громадськість, самостійність, загальнодоступність, систематичність, планомірність, територіальність [13, с. 167]. Е. Н. Мединський розрізняє: педагогіку як науку про виховання учнівської молоді в дошкільний період та час шкільного навчання, пов'язуючи її з теорією позашкільної освіти. Е. Н. Мединський вказував на відносну самостійність та цінність як шкільної, так і позашкільної освіти [13, с. 167].

Майбутнє освіченого суспільства, як стверджував Е. Н. Мединський, багато в чому залежить від повноти різнобічного охоплення молоді позашкільною освітою і його доступністю (безкоштовністю), що передбачає формування позашкільної освіти на основі принципів планомірності в створенні мережі установ; її адекватності умовам і потенціалу конкретної місцевості; кооперації та взаємодії установ позашкільної освіти з районною організацією з метою створення осередків позашкільної освіти [3].

Суть позашкільної освіти найбільше визначається принципами розвитку, загальності, добровільності, духовної самостійності та широкої самодіяльності з боку молоді. Організація позашкільної освіти повинна відрізнятися гнучкістю в сприянні задоволенню індивідуальності кожної особистості.

Основне завдання позашкільної освіти – навчити молодь самостійно мислити на основі явищ навколишнього середовища, що посилює інтерес до пізнання, розширює можливості розвитку творчих сил та здібностей. Орієнтація на реалізацію принципу цілісного вивчення забезпечує аналіз життя не по окремих науковим рубриках, а з окремих питань, що мають відношення до тієї або іншої сфери людської життєдіяльності [21, с. 201].

Сформульовані принципи організації позашкільної освіти дозволили Е. Н. Мединському оформити вимоги до працівників позашкільної освіти, які повинні бути ґрунтовно знайомим із загальною теорією позашкільної освіти та чітко усвідомлювати її мету, завдання, методи, засоби та прийоми, щоб задовільнити запити й інтереси кожного, враховувати індивідуальність учня; мати широку загальну освіту і бути готовими відповісти на будь-яке питання [13, с. 167].

Вивчаючи ідеї колективного виховання, І. П. Іванов стверджував, що основним засобом згуртування дитячо-юнацького об'єднання є їхня спільна суспільно-корисна діяльність, що дозволяє виховати активну громадянську позицію молоді. Для теорії позашкільної освіти учнівської молоді велике значення має обґрунтування І. П. Івановим рівноправності учнівської молоді в організації спільної діяльності [8, с. 139].

Заформалізованість і надмірна політизація гурткової роботи (проведення політінформації, вивчення матеріалів партійних і комсомольських з'їздів тощо) у той час змінюється бурхливим зростанням молодіжних неформальних політичних та патріотичних об'єднань. Отже, досягнутий прогрес позашкільних установ дозволяв претендувати на здійснення ними освітньої діяльності за освітніми програмами, на використання вільного часу учнівської молоді (часу, звільненого від необхідності виконання обов'язкових навчальних завдань) в освітніх цілях поряд зі збереженням функцій релаксації та дозвілля [3].

Починаючи з другої половини ХХ століття, система позашкільних установ розвивалася як міжвідомча та міжгалузєва структури. Розширена мережа позашкільних установ дозволила охопити все більш широке коло учнівської молоді.

Заняття в дитячих позашкільних установах ставали невід'ємною частиною загальної освіти для значної частини учнівської молоді шкільного віку. Одночасно система дитячих позашкільних установ ставала і все більш значущим компонентом системи виховання. Одним з основних принципів позашкільної роботи вважалася ідейна спрямованість роботи з дітьми: створювалися особливі структури в школах та позашкільних установах (ленінські музеї, зали, кімнати тощо), використовувалися особливі форми виховної роботи. Орієнтація на цей принцип знаходила вираз в тематиці дитячих свят, змісті програм виступів дитячих художніх колективів тощо. Однак для учнівської молоді позашкільні установи були не ідеологічними центрами, а центрами творчої діяльності та неформального спілкування. Виконуючи державне замовлення, дитячі позашкільні установи одночасно задовольняли запити і потреби і учнівської молоді. Будучи педагогічними установами, вони не могли не орієнтуватися на досягнення індивідуально-особистісних результатів [21, с. 79].

На початку 90-х рр. ХХ століття в освіті почав переважати інноваційний рух, породивши різноманіття типів шкіл і педагогічних підходів, що вплинуло на розвиток педагогічної практики. Однак зміни в суспільстві в 90-і рр. привели до глибокої соціально-економічної кризи. Відбулася зміна ціннісних орієнтирів, відмова від багатьох обмежень у сфері освітньої діяльності, скорочення фінансових ресурсів, що виділяються на потреби освіти [3]. Наслідками дії цих факторів стало скорочення масштабів позашкільної та позаурочної діяльності.

Підсумовуючи, зазначимо, що накопичений позашкільною освітою потенціал дозволив створити нову педагогічну практику, що отримала назву «позашкільна освіта учнівської молоді», в основі якої було визнання дитини вищою цінністю педагогічної діяльності. До концептуальних засад сучасної позашкільної освіти учнівської молоді, які були закладені в дореволюційну епоху, можна віднести: облік індивідуальних схильностей і вікових особливостей вихованців; добровільність, свободу вибору дітьми потрібної їм установи, дитячого об'єднання і змісту освіти; відкритість та загальнодоступність, загальність, масовість і безкоштовність занять.

Таким чином, можна зробити висновок, що, на жаль, багато теоретичних розробок відомих педагогів минулого і багатий практичний досвід установ були забуті та втрачені. Але при всіх «правильних» і «неправильних» поглядах створена теорія позашкільної освіти не втратила своєї актуальності і для сучасної позашкільної освіти учнівської молоді, хоча підлягає переосмисленню на принципово нових засадах.

Перспективи подальших досліджень полягають у здійсненні теоретичного узагальнення та запропонуванні нового підходу щодо розв'язання наукової проблеми

державного регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні в контексті сучасних освітніх реформ. Важливим завданням сьогодення є з'ясування перспективних напрямів спільної діяльності вчених та педагогів-практиків щодо забезпечення інноваційних процесів, необхідних для розвитку позашкільної освіти як сучасної освітньо-виховної системи.

Перспективами подальших розвідок є дослідження інформаційного забезпечення учасників освітнього процесу, активізації та становлення науково-дослідної роботи вихованців, упровадження інноваційних форм і методів роботи методичної служби в напрямку розвитку професійної майстерності педагогів. Актуальним питанням є дослідження шляхів реалізації прогресивних ідей досвіду організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блонский П. П. Психология и педагогика. Избранные труды. 2-е изд. Москва : Юрайт, 2016. 164 с.
2. Богуславский М. В. Развитие общего среднего образования: проблемы и решения : монография. Москва : ИТПиМИО; Фонд знаний «Ломоносов», 1994. 182 с.
3. Буйлова Л. Н. Історія додаткового (позашкільної) освіти дітей. URL: <https://uadoc.zavantag.com/text/28581/index-1.html> (дата звернення: 29.10.2021).
4. Вахтеров В. П. Спорные вопросы образования. Москва: Типография Товарищества И. Д. Сытина, 1907. 75 с.
5. Вентцель К. Н. Новые пути воспитания и образования детей. 2-е изд. Москва: Земля и фабрика, 1923. 149 с.
6. Всесвятский Б. В. Исследовательский подход к природе и жизни. 2-е изд. Москва: Работник просвещения, 1926. 78 с.
7. Зеленко А. У. Детские парки. Москва: Госстройиздат, 1938. 92 с.
8. Иванов И. П. Коллективные творческие дела как средство коммунистического воспитания младших школьников. Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1983. 139 с.
9. Крупская Н. К. Педагогические сочинения: в 10 т. Москва: Изд-во АПН, 1959. Т. 5: Детское коммунистическое движение. Пионерская и комсомольская работа. Внешкольная работа с детьми. 207 с.
10. Лесгафт П. Ф. Собрание педагогических сочинений. Москва: Физкультура и спорт, 1956. 132 с.
11. Луначарский А. В. Указатель трудов, писем и литературы о жизни и деятельности. Москва: Книга, 1975. 134 с.
12. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. Київ: Радянська школа, 1990. 366 с.
13. Медынский Е. Н. Внешкольное образование в РСФСР: 13. Статистический обзор. Москва: Красная новь, 1923. 167 с.
14. Про позашкільну освіту: Закон України від 07.12.2021 р. № 2120-III. Дата оновлення: 25.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 29.10.2021).
15. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения: в 3 т. Москва: Педагогика, 1969. Т. 1. 167 с.
16. Ушинский К. Д. Собрание сочинений: в 11 т. / редкол.: А. М. Еголин (глав. ред.) и др. Москва; Ленинград: Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1950. Т. 8: Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. 774 с.
17. Фортунатов А. А. Теория трудовой школы в её историческом развитии. Москва: Мир, 1925. Ч. 1: От Томаса Мора до Карла Маркса. 374 с.
18. Чарнолуцкий В. И. Российская педагогическая энциклопедия / под ред. В. Г. Панова. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1993. 321 с.
19. Шацкий С. Т. Педагогические сочинения: в 4 т. Москва: Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1964. Т. 3. 236 с.
20. Шлегер Л. К. Московская энциклопедия / редкол.: С. О. Шмидт (глав. ред.) и др. Москва, 2007. Т. 1. 238 с.
21. Энциклопедия семейного воспитания и обучения: в 59 вып. / под ред. П. Ф. Каперева. Санкт-Петербург, 1899. Вып. 17: О природе детей. 168 с.

REFERENCES

1. Blonskiy, P. P. (2016). *Psikhologiya i pedahohika. Izbrannye trudy*. Moskva: Yurait [in Russian].
2. Bohuslavskiy, M. V. (1994). *Razvitie obshchego srednego obrazovaniya: problemy i resheniya*. Moskva: YTPyMYO; Fond znaniy "Lomonosov" [in Russian].
3. Builova, L. N. *Istoriia dodatkovogo (pozashkilnoi) osvity ditei*. URL: <https://uadoc.zavantag.com/text/28581/index-1.html>
4. Vakhterov, V. P. (1907). *Spornye voprosy obrazovaniya*. Moskva: Tipohrafiya Tovaryshchestva Y. D. Sytina [in Russian].
5. Venttsel, K. N. (1923). *Novye puti vospitaniya i obrazovaniya detej*. Moskva: Zemlia y fabryka [in Russian].
6. Vsesviatskiy, B. V. (1926). *Yssledovatel'skiy podkhod k pryrode y zhyzny*. Moskva: Rabotnik prosveshcheniya [in Russian].
7. Zelenko, A. U. (1938). *Detskie parki*. Moskva: Hosstroiyzdat [in Russian].
8. Ivanov, Y. P. (1983). *Kollektivnye tvorcheskije dela kak sredstvo kommunysticheskogo vospitaniya mladshykh shkolnikov*. Leningrad: LHPY im. A. Y. Hertseny [in Russian].
9. Krupskaya, N. K. (1959). *Pedahohicheskie sochineniya. (Vols. 1–10). Vol. 5: Detskoe kommunisticheskoye dvizhenie. Pionerskaya i komsomolskaya rabota. Vneshkolnaya rabota s detmi*. Moskva: Yzd-vo APN [in Russian].
10. Leshaft, P. F. (1956). *Sobranie pedagogicheskikh sochinenij*. Moskva: Fizkultura i sport [in Russian].
11. Lunacharskiy, A. V. (1975). *Ukazatel trudov, pisem i literatury o zhizni i deyatel'nosti*. Moskva: Kniga [in Russian].
12. Makarenko, A. S. (1990). *Metodyka vykhovnoi roboty*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
13. Medynskiy, E. N. (1923). *Vneshkolnoe obrazovanie v RSFSR: Statisticheskij obzor*. Moskva: Krasnaya nov [in Russian].
14. *Pro pozashkilnu osvitu: Zakon Ukrainy vid 07.12.2020 r. № 2120-III*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> [in Ukrainian].
15. Sukhomlynskiy, V. A. (1969). *Izbrannye pedagogicheskie sochineniya. (Vols. 1–311; Vol. 1.)*. Moskva: Pedagogika [in Russian].
16. Ushynskiy, K. D. (1950). *Sobranie sochinenij. (Vols. 1–11; Vol. 8). A. M. Eholyn (Ed.) et al.* Moskva; Leningrad: Yzd-vo Akademii pedahohicheskikh nauk RSFSR [in Russian].
17. Fortunatov, A. A. (1925). *Teoriya trudovoy shkoly v ee istoricheskom razvitii*. Moskva: Mir [in Russian].
18. Charnoluskiy, V. Y. (1993). *Rossiyskaya pedagogicheskaya entsiklopediya*. Moskva: Bolshaya Rossiyskaya entsiklopediya [in Russian].
19. Shatskiy, S. T. (1964). *Pedahogicheskie sochineniya. (Vols. 1–4; Vol. 3.)*. Moskva: Yzd-vo Akademii pedahohicheskikh nauk RSFSR [in Russian].
20. Shleher, L. K. (2007). *Moskovskaya entsiklopediya*. Moskva [in Russian].
21. *Entsiklopediya semeinogo vospitaniya i obucheniya. (Vols. 1–59). Vol. 17: O prirode detej. (1899). P. F. Kaperev (Ed.). Sankt-Peterburh* [in Russian].